

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอ

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การวิเคราะห์การใช้สื่อหมอลำเพื่อการพัฒนา ของหน่วยงาน ภาครัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภทและลักษณะของหน่วยงาน ภาครัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการพัฒนา ในช่วงปีงบประมาณ 2538-2539 และศึกษาแนวทางการดำเนินงานการใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการพัฒนา รวมทั้ง วิเคราะห์เนื้อหา กลอนลำและจัดหมวดหมู่ของกลอนลำที่ใช้เพื่อการพัฒนา

ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth Interview) เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการ และการวิเคราะห์เนื้อหา กลอนลำ (Content Analysis) ที่ใช้เพื่อการพัฒนา

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา คือ แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล โดยสัมภาษณ์เจาะลึก เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานที่ใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการพัฒนา 10 หน่วยงาน จำนวน 10 คน และศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการอีก 6 คน และแหล่ง ข้อมูลประเภทเอกสาร เป็นเนื้อหา กลอนลำที่ถอดความจากเทปหมอลำที่ใช้เป็นสื่อเพื่อการพัฒนา ในช่วงปีงบประมาณ 2538-2539 จำนวน 9 ชุด

สำหรับวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยนั้น มีวิธีการ ดังนี้ เริ่มต้นโดย ส่งแบบสอบถามไปยังหน่วยงานภาครัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 19 จังหวัด ๆ ละ 18 หน่วยงาน รวมทั้งหน่วยงานระดับเขตและระดับภาคอีก 9 หน่วยงาน เพื่อสำรวจรายชื่อของหน่วยงานที่ใช้เทป หมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ในช่วงปีงบประมาณ 2538-2539 เมื่อได้รายชื่อ ของหน่วยงานแล้ว จึงได้ติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน เพื่อขอความอนุเคราะห์เทปหมอลำและ สัมภาษณ์เจาะลึกเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการ โดยบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์เจาะลึกไว้ในเทปบันทึกเสียง แล้วจึงนำมาถอด ความและบันทึกไว้เป็นเอกสารเพื่อใช้ในการศึกษา และถอดความเนื้อหา กลอนลำจากเทปหมอลำ เพื่อนำมาวิเคราะห์และสรุปประเด็นของเนื้อหา รวมทั้งวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอ โดยใช้ระยะเวลาในการศึกษา ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2539-เดือนมีนาคม 2540

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษา 2 ประเด็นหลัก คือ ประเภทหน่วยงานและแนวทางการดำเนินงาน และประเภทของเนื้อหากลอนลำและรูปแบบการนำเสนอ ซึ่งสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

(ก) ประเภทของหน่วยงานและแนวทางการดำเนินงาน

1. ประเภทของหน่วยงานที่ใช้เทปหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

จากการศึกษา พบว่า หน่วยงานที่ใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ในช่วงปีงบประมาณ 2538-2539 ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานของกระทรวงหลักที่มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งต้องเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด เพื่อให้ประชาชนให้ร่วมมือในการพัฒนาประเทศต่อไป ส่วนเนื้อหาที่นำมาเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลและงานของแต่ละหน่วยงานเป็นสำคัญ ซึ่งได้แก่หน่วยงานต่อไปนี้

1) กระทรวงมหาดไทย ได้แก่ สำนักงานจังหวัดหนองบัวลำภู โครงการจังหวัดหนองบัวลำภูต่อต้านเอดส์

2) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ สำนักงานประมงจังหวัดอุดรธานี สำนักงานประมงจังหวัดสกลนคร และสำนักงานประมงจังหวัดนครพนม โครงการลำกลอนส่งเสริมการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน

3) กระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมุกดาหาร และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดศรีสะเกษ โครงการการประชาสัมพันธ์รับสมัครนักศึกษาทางไกล กศน.

4) กระทรวงสาธารณสุข ได้แก่

(1) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด โครงการหมอลำรณรงค์เพื่อสุขภาพของประชาชน

(2) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองบัวลำภู โครงการหมอลำรณรงค์ควบคุมโรคพยาธิใบไม้ตับ

(3) สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์ โครงการเอดส์โลก เอดส์เพื่อนรัก

(4) ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เขต 6 จังหวัดขอนแก่น โครงการสมองต้องมิสารไอโอดีน หัวใจมีน้ำมันแม่ ดวงตามีวิตามินเอ เลือดมีธาตุเหล็ก โดยเผยแพร่ในเขตพื้นที่

รับผิดชอบ 7 จังหวัด ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดขอนแก่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสกลนคร สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองคาย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดหนองบัวลำภู และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี

5) กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ได้แก่ สำนักงานประกันสังคมจังหวัด 19 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ *โครงการป้องกันประกันสังคม*

6) กรมประชาสัมพันธ์ สำนักนายกรัฐมนตรี ได้แก่ ศูนย์ประชาสัมพันธ์ เขต 1 จังหวัดขอนแก่น *โครงการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย* โดยเผยแพร่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ 10 จังหวัด ได้แก่ สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดกาฬสินธุ์ สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดขอนแก่น สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดชัยภูมิ สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดนครราชสีมา สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดมหาสารคาม สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสกลนคร สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดหนองคาย สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดหนองบัวลำภู และสำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดอุดรธานี

2. แนวทางการดำเนินงานของหน่วยงาน

เป็นการศึกษาเกี่ยวกับนโยบายด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และขั้นตอนการดำเนินงานของหน่วยงาน ซึ่งสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

2.1 นโยบายด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน

จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานต่าง ๆ มีนโยบายด้านการประชาสัมพันธ์ ดังนี้

1) เพื่อให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นนโยบายของรัฐบาลหรือหน่วยงานเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และร่วมมือปฏิบัติตามเป็นอย่างดี

2) ใช้สื่อผสมหลายประเภท ทั้งสื่อมวลชน สื่อบุคคล รวมทั้งสื่อพื้นบ้านหมอลำด้วย เพื่อให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ครอบคลุมมากที่สุด

โดยหน่วยงานมีนโยบายการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) กำหนดเป็นนโยบายหลัก โดยหน่วยงานส่วนกลางกำหนดให้ใช้สื่อพื้นบ้านของแต่ละภาคในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ซึ่งภาคอีสานก็ใช้หมอลำและกันตรึม

2) กำหนดเป็นนโยบายทั่วไป โดยหน่วยส่วนกลางได้กำหนดเป็นนโยบายไว้กว้าง ๆ ไม่เฉพาะเจาะจง แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของหน่วยงานในส่วนภูมิภาค ซึ่งสามารถใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ได้

จากการศึกษา พบว่า หน่วยงานส่วนใหญ่ได้กำหนดเป็นนโยบายทั่วไป เพื่อให้
 อำนาจการตัดสินใจแก่หน่วยงานในส่วนภูมิภาค ซึ่งการใช้สื่อหมอลำเพื่อพัฒนานั้นมีหลายรูปแบบ เช่น การแสดงตามงานเทศกาล การแสดงทางโทรทัศน์ และเทปหอกระจายข่าว เป็นต้น
 ส่วนเหตุผลที่หน่วยงานเลือกใช้สื่อหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น
 สรุปได้ว่า

- 1) สื่ออื่น ๆ ที่ใช้เพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์มีข้อจำกัด เช่น ใช้ภาษากลาง มีเนื้อหาเป็นวิชาการมากเกินไป หรือช่วงเวลาในการเผยแพร่ไม่เหมาะสม เป็นต้น
- 2) สื่อหมอลำเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดี เพราะเป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมาตั้งแต่อดีต ใช้ภาษาเดียวกันกับผู้ฟัง อีกทั้งยังได้รับความนิยมจากประชาชน และการใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ สามารถเผยแพร่ซ้ำบ่อย ๆ ได้
- 3) เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไปด้วย

2.2 ขั้นตอนการดำเนินงาน

จากการศึกษาพบว่า เมื่อหน่วยงานตัดสินใจเลือกใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แล้ว มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1) ขั้นตอนการเตรียมการ

โดยหน่วยงานได้ทำการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้วางแผนและเตรียมการ ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1) การประเมินสถานการณ์ทั่วไป

จากการศึกษาพบว่า ก่อนที่หน่วยงานจะตัดสินใจเลือกใช้สื่อหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ได้ทำการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจ โดยมีวิธีการประเมิน 2 วิธี ดังนี้

(1) ประเมินจากสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง

เป็นการประเมินด้วยการศึกษาข้อมูลจากสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง เช่น งานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ ยังมีการว่าจ้างหมอลำไปแสดง และยังได้รับความนิยมจากประชาชน สำนักงานหมอลำยังมีงานแสดงอยู่เสมอ รายการหมอลำทางวิทยุและโทรทัศน์ ยังได้รับความนิยม และเทปเพลงลูกทุ่งหมอลำ ยังได้รับรับความนิยม เป็นต้น

(2) ประเมินจากการศึกษาวิจัย

เป็นการประเมินโดยใช้กระบวนการวิจัย โดยเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์และสภาพปัญหาด้านการใช้สื่อของหน่วยงาน และการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย เช่น คุณภาพของสื่อ การอ่านออกเขียนได้ และการเปิดรับสื่อ เป็นต้น

ซึ่งจากการประเมินสถานการณ์ทั่วไปทั้ง 2 วิธี ได้ข้อสรุปว่า สื่อหมอลำ เป็นสื่อที่ประชาชนนิยม และสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดี

จากการศึกษา พบว่า หน่วยงานส่วนใหญ่ใช้วิธีการประเมินสถานการณ์ทั่วไปด้วยการประเมินจากสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง เพราะสามารถปฏิบัติได้ง่าย ไม่ต้องอาศัยหลักวิชาการมากนัก อีกทั้งยังประหยัดงบประมาณและเวลาอีกด้วย ส่วนการประเมินผลจากการศึกษาวิจัย ทำให้ได้ข้อมูลถูกต้องมากที่สุดเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงาน แม้ว่าต้องใช้งบประมาณและเวลามากกว่า แต่ก็ยังไม่มีข้อมูลยืนยันได้ว่า การประเมินสถานการณ์ทั่วไปด้วยวิธีใดดีกว่ากัน

1.2) การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเป้าหมายหลักของการใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ซึ่งนิยมฟังหมอลำ ส่วนกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนทั่วไป

1.3) การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่า ทุกหน่วยงานได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ คือ “เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นนโยบายของรัฐบาลหรือหน่วยงานให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด” เช่นเดียวกับวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทั่วไป โดยใช้สื่อหมอลำช่วยเสริมกับสื่อประเภทอื่น เพื่อให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานมีประสิทธิภาพมากที่สุด

1.4) การกำหนดเนื้อหาเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

จากการศึกษาพบว่า ทุกหน่วยงานเป็นผู้กำหนดเนื้อหาที่จะเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นนโยบายของรัฐบาลหรือหน่วยงาน โดยมอบหมายให้ศิลปินหมอลำ เป็นผู้รับผิดชอบในการเขียนกลอนลำและเป็นผู้ลำ

1.5) การพิจารณาศิลปินหมอลำเข้าร่วมดำเนินการ

จากการศึกษาพบว่า ทุกหน่วยงานได้กำหนดคุณสมบัติของศิลปินหมอลำไว้ดังนี้ คือ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับของสังคม และยังสามารถได้รับความนิยมจากประชาชน หรือศิลปินที่ชนะเลิศการประกวด เช่น ศิลปินแห่งชาติ ศิลปินที่มีชื่อเสียงของจังหวัด เป็นต้น ซึ่งมีผลทำให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะผู้ฟังให้ความนิยมและเชื่อถือ

สำหรับบทบาทหน้าที่ของศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการนั้น จากการศึกษพบว่า ศิลปินหมอลำมีบทบาทหน้าที่เฉพาะในส่วนของการรับผิดชอบเขียนกลอนลำและเป็นผู้ลำเท่านั้น โดยหน่วยงานเป็นผู้กำหนดเนื้อหาที่จะเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ พร้อมทั้งจัดเตรียม

เอกสารเกี่ยวกับข้อไว้ โดยศิลปินหมอลำต้องศึกษาและทำความเข้าใจเนื้อหา สรุปประเด็นสำคัญ เพื่อนำมาเขียนกลอนลำ เมื่อเขียนเสร็จแล้วจึงนำไปให้คณะกรรมการตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์เพื่อปรับปรุงแก้ไข หลังจากที่ได้กลอนลำแล้วศิลปินหมอลำต้องท่องกลอนลำให้จำได้ เพื่อบันทึกเสียงและนำไปเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ต่อไป นอกจากนี้ ศิลปินหมอลำยังได้นำกลอนลำเหล่านี้ไปเผยแพร่ในการแสดงตามงานเทศกาลต่าง ๆ อีกด้วย

1.6) การประสานงานและร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ

จากการศึกษาพบว่า ทุกหน่วยงานเป็นผู้รับผิดชอบในขั้นตอนของการผลิตทั้งหมด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะระบบบริหารราชการที่เป็นแบบแยกส่วน จึงทำให้การรวมงบประมาณในการดำเนินงานร่วมกันเป็นไปได้ยาก แต่ในขั้นตอนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์มีการประสานงานและขอความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อทำให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด

2) ขั้นตอนการผลิต

หลังจากหน่วยงานได้สรุปรวบรวมข้อมูล และตัดสินใจเลือกใช้สื่อหมอลำเป็นอีกสื่อหนึ่งในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ หน่วยงานจึงได้ดำเนินการผลิตเทปหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ จากการศึกษาค้นคว้ามีรูปแบบการผลิต 3 รูปแบบ ดังต่อไปนี้ คือ

2.1) การจัดประกวดหมอลำ

โดยหน่วยงานได้จัดประกวดหมอลำทั้งภาคอีสาน และกำหนดเนื้อหาที่ประกวดพร้อมทั้งจัดเอกสารไว้ให้ โดยมีเงินรางวัลและโล่เกียรติยศมอบให้ ซึ่งในการประกวดนี้มีคณะกรรมการ 2 ชุด คือ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเป็นผู้พิจารณาความถูกต้องและสมบูรณ์ของเนื้อหา และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถด้านหมอลำเป็นผู้ตัดสินการประกวด เมื่อได้ศิลปินหมอลำชนะเลิศการประกวดแล้ว ทางหน่วยงานจึงได้นำศิลปินหมอลำมาบันทึกเสียง เพื่อผลิตเทปหมอลำ และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมายในเขตพื้นที่รับผิดชอบต่อไป

2.2) การกำหนดตัวศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการ

ในรูปแบบนี้ไม่มีการประกวดหมอลำ แต่หน่วยงานเป็นผู้กำหนดตัวศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นศิลปินหมอลำที่มีชื่อเสียง และเป็นที่ยอมรับของประชาชน เช่น ศิลปินแห่งชาติ หรือเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงของจังหวัด เป็นต้น ซึ่งทางหน่วยงานได้กำหนดเนื้อหาสำหรับเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และจัดเตรียมเอกสารเกี่ยวกับข้อไว้ให้ โดยมอบหมายให้ศิลปินหมอลำเป็นผู้รับผิดชอบเขียนคำกลอน เมื่อเขียนเสร็จแล้วจึงนำมาให้คณะกรรมการที่หน่วยงานแต่งตั้งขึ้น เป็นผู้พิจารณาความถูกต้องและสมบูรณ์ของเนื้อหา เมื่อผ่านการแก้ไข

ปรับปรุงเรียบร้อยแล้ว จึงนำศิลปินหมอลำมาบันทึกเสียงเพื่อผลิตเทปหมอลำและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมายในเขตพื้นที่รับผิดชอบต่อไป

2.3) การคัดเลือกกลอนลำที่หน่วยงานต่าง ๆ ผลิตไว้แล้ว

โดยหน่วยงานได้คัดเลือกกลอนลำจากเทปหมอลำ ที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้ผลิตไว้แล้ว โดยเลือกเฉพาะกลอนลำที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับโครงการที่ดำเนินการ หลังจากนั้น จึงติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ เพื่อขออนุญาตนำเทปหมอลำมาผลิตซ้ำ เมื่อได้รับการอนุญาตแล้ว จึงดำเนินการผลิตและเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมายในเขตพื้นที่รับผิดชอบต่อไป

จากการดำเนินงานทั้ง 3 รูปแบบ จะเห็นได้ว่า รูปแบบการจัดประกวดหมอลำ ทำให้ได้แนวคิดและกลอนลำที่หลากหลาย เพราะเป็นการเปิดกว้างให้ศิลปินหมอลำทั้งภาคอีสานเข้าร่วมประกวด ถือเป็น การประชาสัมพันธ์ในวงกว้าง ทำให้ประชาชนเกิดความสนใจต่อโครงการพัฒนา และเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์หน่วยงานไปด้วย แต่ต้องใช้งบประมาณและเวลามาก ส่วนรูปแบบการกำหนดตัวศิลปินหมอลำที่เข้าร่วมดำเนินการ ทำให้ได้ศิลปินหมอลำที่มีคุณภาพ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์มาก และประชาชนนิยม ซึ่งทำให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ประสบผลสำเร็จ และมีความสะดวก รวดเร็วในการติดต่อประสานงาน และประหยัดงบประมาณในการดำเนินการ สำหรับรูปแบบการคัดเลือกผลงานที่มีอยู่แล้ว ทำให้ได้กลอนลำที่ดีสอดคล้องกับโครงการ โดยไม่ต้องลงทุนและเสียเวลามาก และไม่เกิดความซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่น ๆ เพราะเนื้อหากลอนลำสามารถใช้ร่วมกันได้ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

3) ขั้นตอนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

3.1) ช่องทางการเผยแพร่และระยะเวลาการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

จากการศึกษา พบว่า ช่องทางหลักสำหรับการเผยแพร่เทปหมอลำ คือ หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ส่วนช่องทางเผยแพร่อื่น ๆ ได้แก่ หน่วยงานประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่เสียงตามสาย และรายการวิทยุ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้ขอความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด

ส่วนระยะเวลาการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น หน่วยงานได้กำหนดไว้ในช่วงของการรณรงค์ให้เผยแพร่ซ้ำบ่อย ๆ แต่หลังจากนั้นก็สามารถเผยแพร่ได้ตลอดไป

3.2) จำนวนการผลิตเทปหมอลำ

จากการศึกษา พบว่า จำนวนการผลิตเทปหมอลำนั้น ขึ้นอยู่กับจำนวนกลุ่มเป้าหมาย โดยส่วนใหญ่ใช้จำนวนหมู่บ้านในเขตพื้นที่รับผิดชอบเป็นเป้าหมายการผลิต คือ หมู่บ้านละหนึ่งม้วน

4) ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล

จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานส่วนใหญ่ มีการติดตามผลและประเมินผล กระบวนการ (Process) เท่านั้น เช่น จำนวนหมู่บ้านที่ได้รับสื่อ เป็นต้น ส่วนการติดตามและประเมินผลที่เกิดขึ้น (Output) หรือ ผลกระทบ (Impact) นั้นไม่ค่อยได้ดำเนินการ เช่น ความรู้ที่ได้จากการฟังเทปหมอลำ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะหน่วยงานไม่ได้จัดงบประมาณไว้ และดำเนินการได้ยาก เพราะยังขาดบุคลากรที่มีประสบการณ์ด้านนี้ แต่เจ้าหน้าที่และศิลปินหมอลำมีความเห็นว่า การใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้นได้ผลดี เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยประเมินจากสภาพแวดล้อมทั่วไป เช่น ประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ มาขอเทปหมอลำเพิ่ม เป็นต้น

3. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

จากการศึกษา โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานด้านการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน สรุปปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ได้ดังต่อไปนี้

1. ผู้บริหารบางท่านไม่เห็นความสำคัญ
2. การดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง เพราะไม่มีการวางแผนระยะยาว
3. การสนับสนุนงบประมาณไม่เพียงพอ
4. การนำศิลปินหมอลำที่มีชื่อเสียงเข้าร่วมดำเนินการต้องให้ค่าตอบแทนสูง
5. ศิลปินหมอลำไม่สามารถเขียนกลอนลำครอบคลุมเนื้อหาได้ทั้งหมด

4. การใช้สื่อหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในอนาคต

จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานส่วนใหญ่ยังเห็นความสำคัญ และจะใช้สื่อหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ต่อไป แต่อาจจะต้องเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอตามสถานการณ์ และความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เพราะประชาชนในชนบทยังนิยมฟังหมอลำอยู่ แต่แนวโน้มในอนาคตจะมีหน่วยงานที่ใช้สื่อหมอลำเพื่อการพัฒนาน้อยลง เพราะในยุคโลกาภิวัตน์ประชาชนสามารถจะเลือกรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อได้มากมาย และที่สำคัญหมอลำจะมีผู้ที่สืบทอดน้อยลง และสิ่งที่น่าเป็นห่วงมากที่สุด ก็คือ หากศิลปินหมอลำกลอนรุ่นเก่าอายุมากขึ้นและหายไปจากวงการแล้วจะไม่เหลือ “หมอลำกลอน” ไว้ให้คนรุ่นหลังได้เห็นอีก ดังนั้นหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีบทบาทด้านการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ต้องดำเนินการให้มีการสืบทอดศิลปพื้นบ้านหมอลำให้คงอยู่สืบไป

(ข) ประเภทของเนื้อหากลอนลำและรูปแบบการนำเสนอ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาจากเทปหมอลำทั้งหมด 9 ชุด โดยแบ่งเป็น กลอนลำ 51 กลอน และเพลงลูกทุ่ง 12 เพลง การวิเคราะห์เนื้อหาหมอลำและเพลงลูกทุ่งมีประเด็นดังต่อไปนี้ คือ

1. รูปแบบของเทปหมอลำ

จากการศึกษา พบว่า เทปหมอลำทั้งหมดมีการนำเสนอ 2 รูปแบบ คือ

1) เพลงหมอลำ: นำเสนอเป็นเพลงหมอลำทุกเพลงทั้งชุด โดยมีเนื้อหาอยู่ในประเด็นเดียวกัน ซึ่งมีหลายทำนอง ทั้งทำนองช้า ๆ ที่มีความไพเราะ และทำนองเร็วที่มีจังหวะสนุกสนาน รั้าใจ

2) เพลงหมอลำและเพลงลูกทุ่ง: เป็นการนำเสนอทั้งเพลงหมอลำและเพลงลูกทุ่งอยู่ในชุดเดียวกัน เหตุผลก็คือ ทำให้ครอบคลุมกลุ่มผู้ฟังมากขึ้น และมีความหลากหลาย เพราะถึงแม้ผู้ฟังที่ไม่เข้าใจภาษาอีสานก็สามารถฟังเพลงลูกทุ่งได้ เพราะประชาชนในเขตชนบทส่วนใหญ่ก็ชอบฟังเพลงหมอลำและเพลงลูกทุ่งอยู่แล้ว

จากรูปแบบของเทปหมอลำทั้ง 2 รูปแบบดังกล่าว ยังสามารถแบ่งการนำเสนอได้อีก 2 รูปแบบ คือ

1) บทความกับบทเพลง: โดยนำเสนอเป็นการบรรยายให้ความรู้สลับกับบทเพลงหมอลำหรือลูกทุ่ง ซึ่งเป็นบทความสั้น ๆ หรือคำขวัญ เป็นเนื้อหาที่สอดคล้องกัน ทำให้ผู้ฟังได้รับทราบรายละเอียดมากขึ้น

2) บทเพลงอย่างเดียว: โดยนำเสนอเป็นบทเพลงหมอลำหรือเพลงลูกทุ่งทั้งหมด โดยไม่มีการบรรยายบทความต่าง ๆ สอดแทรก ซึ่งผู้ฟังจะได้รับความรู้จากเนื้อหาของแต่ละบทเพลง

สรุปผลการศึกษารูปแบบของเทปหมอลำ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพลงหมอลำทั้งชุด และเป็นบทเพลงอย่างเดียว แต่การที่มีเพลงลูกทุ่งด้วยนั้น ทำให้มีความหลากหลายในการนำเสนอ เพราะประชาชนในชนบทชอบฟังทั้งเพลงลูกทุ่งและหมอลำ สำหรับการนำเสนอโดยมีการบรรยายสลับนั้น ก็ทำให้ผู้ได้รับรายละเอียดมากขึ้น แต่บทความนั้นต้องมีความสอดคล้องกับบทเพลงและไม่ยาวจนเกินไป เพราะจะทำให้น่าเบื่อ

2. ประเภทของกลอนลำ

จากการศึกษาพบว่า ประเภทของกลอนลำที่ใช้ยังคงเป็นทำนองดั้งเดิมอยู่ ได้แก่ ลำทางสั้น ลำทางยาว และลำเตี้ย นอกจากนี้ยังมีการใช้ทำนองเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ อีก คือ ลำเพลิน ลำเดิน ลำซิ่ง ลำภูไท ลำตังหวาย เป็นต้น ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1) ทำนองซู้ด: ได้แก่ ลำทางยาว และลำทางสั้น ถึงแม้จะมีทำนองแตกต่างกันบ้าง คือ ลำทางยาว มีทำนองช้า อ่อนโยน และมีการเอื้อนเสียงให้เกิดความไพเราะ ส่วนลำทางสั้น มีทำนองคล้ายกันเพียงแต่มีจังหวะเร็วและกระชับขึ้น และไม่มีการเอื้อนเสียง ซึ่งใช้สำหรับการบรรยายเนื้อหาที่ให้รายละเอียด โดยมุ่งเน้นการเสนอเนื้อหาสาระเป็นสำคัญ ดนตรีประกอบใช้แคนเพียงอย่างเดียว แต่ละกลอนมีความยาวตั้งแต่ 3-5 นาที หรือมากกว่านั้น เหมาะสำหรับกลุ่มผู้ฟังที่มีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป

2) ทำนองเร็ว: ได้แก่ ลำเตี้ย ลำเพลิน ลำเดิน ลำซิ่ง เป็นต้น ซึ่งเป็นทำนองที่มีจังหวะรวดเร็วและสนุกสนาน ใช้ดนตรีประกอบหลายชนิดทั้งดนตรีพื้นบ้านและดนตรีสากล เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน ส่วนเนื้อหาที่นำเสนอเน้นมีลักษณะที่สั้นกระชับ และสรุปให้ได้ใจความแต่ละกลอนมีความยาวไม่เกิน 3 นาที ซึ่งทำนองเร็วเป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟังทุกกลุ่มอายุ โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การนำเสนอเทปหมอลำแต่ละชุดนั้น มีทั้งทำนองช้าและทำนองเร็ว เพื่อให้เกิดความหลากหลาย แต่ส่วนใหญ่นิยมใช้กลอนลำทำนองเร็วกว่า เพราะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ครอบคลุมหลายกลุ่ม แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของหน่วยงานและความต้องการกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ

3. ประเภทของเนื้อหาที่เผยแพร่ประชาสัมพันธ์

จากการศึกษาพบว่า เนื้อหากลอนลำที่ใช้เพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เป็นการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นนโยบายของรัฐบาล เช่น การส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย และการควบคุมและป้องกันโรคเอดส์ ซึ่งมีหน่วยงานดำเนินการถึง 2 หน่วยงาน เพราะเป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล และการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับงานในบทบาทหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน เช่น กรมประมง เรื่อง การส่งเสริมการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน สำนักงานประกันสังคม เรื่องการประกันสังคม เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) การส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีประเด็นการนำเสนอ ดังนี้
 - 1) ความเป็นมาของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย
 - 2) การปฏิบัติตนของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย
 - 3) วิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตย
 - 4) เชิญชวนให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง
 - 5) รณรงค์ไม่ให้ประชาชนขายสิทธิ์ขายเสียง
 - 6) การพิจารณาคุณลักษณะของผู้แทนที่ดีและไม่ดี
 - 7) ผลของการเลือกผู้แทนไม่ดี
- 2) การส่งเสริมการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน มีประเด็นการนำเสนอ ดังนี้
 - 1) สภาพปัญหาทั่วไปของการเลี้ยงในภาคอีสาน
 - 2) ประโยชน์ของการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน
 - 3) การอนุบาลลูกปลาในกระชัง และประโยชน์ วิธีทำกระชัง
 - 4) วิธีทำน้ำเขียว
 - 5) ประโยชน์ของการเลี้ยงปลาหลายชนิดรวมกัน
 - 6) อาหารสำหรับปลา
 - 7) หน่วยงานที่รับผิดชอบ
- 2) การประชาสัมพันธ์การรับสมัครนักศึกษาทางไกล ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) มีประเด็นการนำเสนอ ดังนี้
 - 1) ระยะเวลาและประเภทการรับสมัครนักศึกษาทางไกล
 - 2) การเตรียมหลักฐานการสมัครเรียน
 - 3) ประโยชน์ของการเรียนศึกษาทางไกล
 - 4) หน่วยงานที่รับผิดชอบ
- 4) การประกันสังคม ซึ่งมีประเด็นการนำเสนอ ดังนี้
 - 1) การประกันสังคมคืออะไร
 - 2) ผลประโยชน์ที่ผู้ประกันตนจะได้รับ
 - กรณีการเจ็บป่วย
 - กรณีการคลอดบุตร
 - กรณีทุพพลภาพ
 - กรณีการเสียชีวิต

- 3) วิธีการทำประกันสังคม
 - 4) บัตรประกันสังคมและบัตรรับรองสิทธิ
 - 5) หน่วยงานที่รับผิดชอบ
- 5) การสาธารณสุข สามารถแบ่งประเด็นการนำเสนอได้ ดังต่อไปนี้
- 1) การควบคุมและป้องกันโรคเอดส์ :
 - ประวัติความเป็นมาของโรคเอดส์
 - การติดต่อของโรคเอดส์
 - การป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์
 - สภาพจิตใจของผู้ติดเชื้อโรคเอดส์
 - กิจกรรมวันเอดส์โลก
 - 2) การควบคุมและป้องกันโรคอุจจาระร่วง
 - 3) การควบคุมและป้องกันพยาธิใบไม้ตับ
 - 4) การควบคุมและป้องกันโรคไขเลือดออก
 - อาการของเด็กที่ป่วยเป็นโรคไขเลือดออก
 - การป้องกันโรคไขเลือดออก
 - 5) การควบคุมและป้องกันอุบัติเหตุ
 - สถานการณ์ของอุบัติเหตุในประเทศไทย
 - สาเหตุและการป้องกันอุบัติเหตุ
 - 6) การคุ้มครองผู้บริโภค
 - อันตรายจากขนมใส่สีย้อมผ้า
 - 7) การส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่
 - ประโยชน์ของนมแม่สำหรับลูกน้อย
 - ข้อควรปฏิบัติในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่
 - 8) การส่งเสริมและป้องกันโรคขาดวิตามินเอ และธาตุเหล็ก
 - อาหารที่มีวิตามินเอ และธาตุเหล็ก
 - ประโยชน์ของวิตามินเอและธาตุเหล็กต่อร่างกาย
 - 9) การส่งเสริมและป้องกันโรคขาดสารไอโอดีน
 - ผลที่เกิดจากการขาดสารไอโอดีน
 - อาหารที่มีสารไอโอดีนสูง
 - การป้องกันการขาดสารไอโอดีน

10) การสาธารณสุขมูลฐาน

- สุขภาพดีถ้วนหน้า
- กลวิธีการสาธารณสุขมูลฐาน
- ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ)
- บทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)
- ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

4. แนวทางการใช้การสื่อสาร (Communication Approach)

จากการศึกษาวิเคราะห์กลอนลำและบทเพลงที่ใช้เพื่อการพัฒนา พบว่า มีแนวทางการใช้การสื่อสารเช่นเดียวกันกับวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ซึ่งมี 4 ประการ ดังนี้

1) การแจ้งข่าวสาร โดยกลอนลำได้นำเสนอข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาต่าง ๆ เกิดความตระหนักและสนใจในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง เช่น การประชาสัมพันธ์การรับนักศึกษาทางไกลของ กคน. และการนำเสนอรายชื่อของหน่วยงานที่รับผิดชอบแต่ละโครงการ เป็นต้น

2) การให้การศึกษา ซึ่งในการพัฒนาประเทศนั้น ต้องทำให้ประชาชนมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการพัฒนาเสียก่อน เพื่อใช้ในการตัดสินใจลงมือปฏิบัติตาม ดังนั้นการให้การศึกษาหรือความรู้แก่ประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยกลอนลำได้นำเสนอความรู้ต่าง ๆ เช่น การให้ความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย การเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน การประกันสังคม การควบคุมและป้องกันโรค เป็นต้น

3) การโน้มน้าวใจ โดยกลอนลำได้นำเสนอข้อมูลข่าวสาร เพื่อโน้มน้าวใจหรือจูงใจให้ประชาชนปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกต้อง เพราะเมื่อประชาชนมีความรู้ที่ถูกต้องแล้วต้องทำให้ประชาชนเห็นด้วยและปฏิบัติตามโครงการพัฒนา โดยใช้กลยุทธ์การโน้มน้าวใจ ดังต่อไปนี้

3.1) การนำเสนอข้อมูลด้านบวก โดยกลอนลำได้นำเสนอนำเสนอข้อมูลด้านดี และผลประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ เพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเห็นด้วยและปฏิบัติตาม เช่น ประโยชน์ที่ได้รับจากการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน คือ เป็นอาหารสำหรับครอบครัว และนำไปขายเพื่อเพิ่มรายได้ และประโยชน์ของการประกันสังคม เพื่อเป็นสวัสดิการคุ้มครองตนเองและครอบครัว ในกรณีการเจ็บป่วย การคลอดบุตร ทูพพลภาพ และการเสียชีวิต เป็นต้น

3.2) การนำเสนอข้อมูลด้านลบ โดยกลอนลำได้นำเสนอนำเสนอข้อมูลด้านไม่ดี ผลเสีย หรืออันตรายที่เกิดจากการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง เช่น การเลือกผู้แทนไม่ดี ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ โรคเอดส์เป็นโรคอันตรายร้ายแรง ผู้ป่วยที่แสดงอาการต้องตายทุกคน เพราะไม่มียารักษา เป็นต้น

3.3) การโน้มน้าวใจโดยใช้อารมณ์ โดยกลอนลำนำเสนอข้อมูลข่าวสารด้วยวิธีการโน้มน้าวใจโดยใช้อารมณ์ ได้แก่ ความกลัว และความรัก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) การโน้มน้าวใจด้วยความกลัว โดยนำเสนอถึงสิ่งที่ไม่ดี หรืออันตรายที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดี เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความกลัว และปฏิบัติตามในสิ่งที่ถูกต้อง เช่น ผลที่เกิดจากการขายสิทธิ์ขายเสียง ทำให้ได้ผู้แทนที่ไม่ดี ย่อมทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันของนักการเมือง อุบัติเหตุทำให้เสียชีวิตหรือทุพพลภาพ เป็นต้น

(2) การโน้มน้าวใจด้วยความรัก โดยนำเสนอในรูปแบบของความรักที่มีต่อตนเอง บุคคลอันเป็นที่รัก ครอบครัว และความรักต่อสถาบัน เพื่อโน้มน้าวใจผู้ฟังให้ปฏิบัติตาม เช่น ความรักที่มีต่อครอบครัวต้องไม่เที่ยวล่าส่อนทางเพศ หรือเสพยาเสพติด เพื่อป้องกันโรคเอดส์ ความรักต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ต้องไปเลือกตั้งทุกครั้ง และไม่ขายสิทธิ์ขายเสียง เป็นต้น

3.4) การโน้มน้าวใจโดยใช้เหตุผล โดยกลอนลำนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่มีหลักฐานยืนยันหรือแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ซึ่งส่วนใหญ่อ้างถึงหน่วยงานเจ้าของโครงการ และบุคคลที่น่าเชื่อถือ เช่น กรมประมง ร่วมกับ สถาบันเทคโนโลยีอาเซียน เป็นผู้ส่งเสริมโครงการการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน และแพทย์ได้แนะนำวิธีการป้องกันโรคเอดส์ โดยการสวมถุงยางอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์ และไม่ฉีดยาเสพติด เป็นต้น

4) การให้ความบันเทิง การใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น เป็นการให้ความบันเทิงเป็นกลยุทธ์นำ โดยสอดแทรกเนื้อหาสาระต่าง ๆ ในกลอนลำ เพื่อให้ผู้ฟังได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร และความรู้ต่าง ๆ ที่แฝงมาในรูปของความบันเทิง ซึ่งเป็นการนำเสนอสารทางอ้อม คือได้ทั้งความบันเทิงและเนื้อหาสาระด้วย

จากการศึกษาพบว่า กลอนลำส่วนใหญ่นำเสนอเพื่อให้การศึกษา และโน้มน้าวใจรองลงมา คือ เพื่อแจ้งข่าวสาร โดยใช้การให้ความบันเทิงเป็นกลยุทธ์หลักของการสื่อสาร เพราะในการพัฒนาประเทศนั้นหน่วยงานต่าง ๆ มีบทบาทหน้าที่ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ที่ถูกต้องและโน้มน้าวใจให้ปฏิบัติตามโครงการพัฒนา ซึ่งการใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นั้น เป็นสื่อที่ใช้เสริมกับสื่ออื่น ๆ เช่น สื่อบุคคล สื่อมวลชน เป็นต้น ดังนั้นประสิทธิผลของการสื่อสารจึงขึ้นอยู่กับสื่อทุกประเภท และการวางแผนที่ดีด้วย

5. รูปแบบการนำเสนอของกลอนลำ

เป็นการศึกษารูปแบบการเขียนกลอนลำเพื่อนำเสนอ ซึ่งเป็นการออกแบบสาร (Message Design) หรือการสร้างสารให้น่าสนใจ สามารถโน้มน้าวใจผู้ฟังให้มีความเห็นคล้อยตาม และยอมรับปฏิบัติ จากการศึกษา พบว่า กลอนลำมีรูปแบบการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

1) การใช้ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร เป็นการนำเสนอโดยอ้างถึงหน่วยงาน หรือบุคคล เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อถือและศรัทธา เช่น กรมประมง ร่วมกับ สถาบันเทคโนโลยี อาเซียน เป็นผู้ส่งเสริมโครงการการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้าน และหลวงตา เป็นผู้แนะนำวิธีการ ป้องกันโรคเอดส์ โดยไม่เที่ยวล่าสอนทางเพศ ไม่ฉ้อฉลเสพติด และรักษาศิลห่า เป็นต้น

2) การใช้ความเป็นพวกเดียวกัน เป็นการนำเสนอที่แสดงถึงความเป็นกันเอง เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกคุ้นเคยเหมือนเป็นญาติกัน โดยอ้างถึงชื่อของศิลปินหมอลำที่ผู้ฟังรู้จักดี หรือใช้ภาษาที่ แสดงความเป็นญาติพี่น้อง และเป็นภาษาชาวบ้านที่ฟังเข้าใจง่าย เช่น “หมอลำเคน ดาเหลา ศิลปินแห่งชาติเป็นผู้นำข่าวสารมาบอก” และการใช้ภาษาที่แสดงความเป็นญาติพี่น้อง เช่น คำว่า “พ่อแม่พี่น้อง” และ “ลูกหลาน” เป็นต้น

3) การตั้งคำถาม เป็นการตั้งคำถามนำเพื่อให้ผู้ฟังสงสัยแล้วจึงอธิบายรายละเอียด ต่อไป เช่น จะติดต่อขอเอกสารการเลี้ยงปลาแบบพื้นบ้านได้ที่ไหน หรือจะทำประกันสังคมได้ที่ไหน เป็นต้น

4) การบรรยาย เป็นการนำเสนอโดยการอธิบายรายละเอียดของเนื้อหาในแต่ละ ประเด็น เพื่อให้ผู้ฟังได้รับทราบโดยตรง เช่น การอธิบายประวัติความเป็นมาของโรคเอดส์ ประโยชน์ของการประกันสังคม เป็นต้น

5) การเล่าเรื่อง โดยใช้เหตุการณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้นมานำเสนอ มีเนื้อเรื่องและ ตัวละคร และมีการสอดแทรกเนื้อหาลงในเรื่องราว เพื่อให้ผู้ฟังได้รับทราบเนื้อหาสาระทางอ้อม เช่น ชีวิตของคู่รักซึ่งผู้ชายติดเชื้อเอดส์แต่ไม่กล้าบอกแฟน และชีวิตของเด็กกำพร้าเพราะพ่อเสียชีวิต และในคืนหนึ่งก็ฝันว่าวิญญาณของพ่อมาบอกว่า “พ่อตายเพราะติดเอดส์” เป็นต้น

6) การใช้คำอุปมาอุปมัย และคำสุภาพิต เป็นการนำเสนอโดยใช้คำอุปมาอุปมัย และคำสุภาพิต มาประกอบกับเนื้อหาที่นำเสนอ เพื่อเปรียบเทียบให้ผู้ฟังเห็นภาพได้ชัดเจนมากขึ้น เช่น การเปรียบเทียบอันตรายของโรคเอดส์กับผีปอบ ผีโพงและผีเป่า ซึ่งเป็นผีที่น่ากลัวสำหรับคน อีสาน และ การนำสุภาพิต “อโรคยา ปรมาลาภา” ซึ่งหมายความว่า “ความไม่มีโรค เป็นลาภ อันประเสริฐ” มาเปรียบเทียบกับ การไม่รับประทานก้อยปลา ทำให้สุขภาพดี ไม่เป็นโรคพยาธิ ไบไม้ตับ เป็นต้น

ข้อจำกัดในการศึกษา

1. การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาหน่วยงานภาครัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ใช้เทปหมอลำเป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เท่านั้น ซึ่งไม่รวมถึงหน่วยงานที่ใช้สื่อหมอลำ เพื่อการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแสดงตามงานเทศกาล การแสดงเพื่อการรณรงค์ตามสถานที่ต่าง ๆ และการแสดงทางโทรทัศน์ เป็นต้น
2. การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาในบางหน่วยงานของกระทรวงหลักที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเท่านั้น แต่มียังหน่วยงานอีกหลายกระทรวงที่ไม่ได้ทำการศึกษา เช่น กระทรวงกลาโหม กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานระดับส่วนกลาง ควรมีบทบาทและรับผิดชอบการประชาสัมพันธ์ที่มีเนื้อหาเป็นกลาง โดยเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชนทั่วไป เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสนใจ โดยให้หน่วยงานที่อยู่ในแต่ละภูมิภาครับผิดชอบการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ตามสภาพปัญหา โดยมีการใช้สื่อพื้นบ้านของแต่ละภาคเข้ามาช่วยเสริมในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อที่จะทำให้การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
2. ควรมีการกระจายอำนาจ โดยการจัดสรรงบประมาณด้านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ให้กับหน่วยงานระดับภูมิภาคที่มีศักยภาพเพียงพอ สำหรับการดำเนินงานทั้งด้านการผลิตและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โดยจัดสรรงบประมาณตามแผนงานโครงการที่เสนอ เพราะจะทำให้หน่วยงานระดับภูมิภาคได้ใช้สื่อตรงกับสภาพปัญหา สอดคล้องกับความต้องการของหน่วยงานและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย
3. ในการใช้สื่อหมอลำเพื่อการพัฒนา ควรมีการวางแผนการดำเนินงานระยะยาว เพื่อจะทำให้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพมากที่สุด
4. ในการดำเนินงานควรมีการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน และควรมีการทดสอบสื่อก่อนที่จะดำเนินการผลิต เพื่อทำให้การดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากที่สุด และปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้สมบูรณ์ที่สุด อีกทั้งควรมีการติดตามและประเมินผลทั้งกระบวนการดำเนินงาน ผลที่เกิดขึ้น และผลกระทบที่เกิดจากการใช้สื่อ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือสำหรับวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของสื่อ รวมทั้งใช้สำหรับการวางแผนการดำเนินงานในอนาคต

5. ในการผลิตเทพหอมล่าเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ควรมีการร่วมมือประสานงานกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพราะกลุ่มเป้าหมายของแต่ละหน่วยงานจะเป็นกลุ่มเดียวกัน และเนื้อหาที่น่าสนใจก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอยู่แล้ว อีกทั้งยังมีการเผยแพร่ทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านเหมือนกัน ดังนั้นหากมีการร่วมมือประสานงานกันในการดำเนินงานจะทำให้มีงบประมาณเพียงพอ และผู้ฟังก็จะได้รับฟังเรื่องราวที่หลากหลายมากขึ้น โดยการเขียนกลอนล่าให้เชื่อมโยงสอดคล้องกัน การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์จะมีประสิทธิภาพมากขึ้น ตลอดจนไม่เกิดความซ้ำซ้อนในการผลิตและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

6. หน่วยงานควรกำหนดบทบาทหน้าที่ของศิลปินหอมล่า ในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของแต่ละหน่วยงานอย่างชัดเจน โดยการตั้งเป็นเครือข่ายประสานงานหรือคณะกรรมการ เพื่อให้ศิลปินหอมล่าได้มีส่วนร่วมในวางแผนและดำเนินการกับหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง

7. ควรมีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนศิลปินหอมล่า โดยผ่านสมาคมหอมล่าประจำจังหวัด เพื่อเป็นค่าตอบแทนแก่ศิลปินหอมล่าที่เข้าร่วมดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงาน เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ศิลปินหอมล่า รวมทั้งยังทำให้ศิลปินหอมล่าตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองในฐานะที่เป็นสื่อมวลชนท้องถิ่นอีกด้วย

8. หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ควรมีการสนับสนุนให้สื่อหอมล่าเป็นที่นิยมของประชาชนตลอดไป โดยเปิดโอกาสให้สื่อพื้นบ้านได้เผยแพร่ทางสื่อมวลชนต่าง ๆ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านไม่ให้เสื่อมสลายไป เช่น มีการเผยแพร่การแสดงหอมล่าทางโทรทัศน์ และการเผยแพร่ในรูปแบบของวีดิทัศน์ เป็นต้น

9. ควรมีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง ในการควบคุมดูแลและกำหนดมาตรฐานของหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน เพื่อให้มีคุณภาพมาตรฐานเดียวกัน และควรกระตุ้นให้ผู้ควบคุมดูแลหอกระจายข่าว ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ในการเผยแพร่เทพหอมล่าที่ได้รับไปอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งอาจจะเป็นของขวัญ ค่าตอบแทน หรือสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล เป็นต้น เพื่อให้การเผยแพร่ มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

10. ควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการเก็บรวบรวมข้อมูลของหน่วยงานที่ใช้สื่อหอมล่า เพื่อการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับหน่วยงานและบุคคลที่สนใจในการใช้สื่อหอมล่าหรือสื่อพื้นบ้านอื่น ๆ เพื่อการพัฒนา ซึ่งจะทำให้เกิดการร่วมมือและประสานงานในการดำเนินงาน และไม่เกิดความซ้ำซ้อนในการผลิตและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งรัฐวิสาหกิจและเอกชนที่ใช้สื่อหมอลำเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ได้ภาพรวมที่ครอบคลุมมากขึ้น
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะรูปแบบของเทปหมอลำ และช่องทางการเผยแพร่ที่เหมาะสม สำหรับการเผยแพร่เทปหมอลำที่ใช้เป็นสื่อเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผลของการใช้เทปหมอลำรูปแบบต่าง ๆ และเปรียบเทียบกับสื่อประเภทอื่น
4. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับผู้รับสาร เช่น ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการฟังเทปหมอลำทำให้ประชาชนความรู้ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างไร เป็นต้น